

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Bedit ad suum Emmanuelem quasi ad amorem suum, cuius oblivisci non erat, eisque ortum inchoatum, cap. vii,
*14, gratiam, prædicationem et conversionem Gentium pergit. Ita S. Hieronymus et Hebrei. Nam totona
 hoc caput et sequens, ut ait S. Hieronymus de Messia tam Christiana, quam sola Circumcisio loqui fatetur: hoc tandem discrimine, quod Iudei de venturo, et de regno ejus temporali omnia simpliciter ad littora accipiunt; Christiani plerique metaphorice de spirituali regno ejus, qui jam venit, Christi Dei intel-
 ligunt.*

*Primo ergo predicti Christum quasi folem de radice Jesse ascensurum, quidque requiescent super eum septen-
 dom Spiritus Sancti. Secundo, vers. 6, quod sub ipso lupus habitat cum agno. Tertio, vers. 10, quod
 seplerum ejus erit gloriosum, æque ac vexillum crucis, ad quod omnes Gentes et Iudei unanimiter confluunt.
 Quarto, vers. 14, quod Apostoli predabantur Philistinos, Idumenses, Moabitas, Ægyptios, etc. (1).*

1. Et egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. 2. Et requiescat super eum spiritus Domini; spiritus sapientia, et intellectus, spiritus consilii, et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis. 3. Et replete eum spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum audium aurum arguet; 4. sed judicabit in justitia pauperes, et arguet in equitate pro mansuetis terra, et percutiet terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium. 5. Et erit iustitia cingulum lumborum ejus: et fides cinctorum renum ejus. 6. Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hædo accubabit: vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. 7. Vitulus et ursus pascentur: simili requiescent catuli eorum, et leo quasi bos comedet paleas. 8. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis: et in caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. 9. Non nocebunt, et non occident in universo monte sancto meo: quia repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes. 10. In die illa, radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes depre-
 buntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum. 11. Et erit in die illa: Adiicit Dominus se-
 cundo manum suam ad possidendum residuum populi sui, quod reliquinetur ab Assyriis,
 et ab Ægypto, et a Petros, et ab Æthiopis, et ab Elam, et a Sennar, et ab Emath, et ab
 insulis maris. 12. Et levabit signum in nationes, et congregabit fugitos Israel, et dispersos
 Juda colliget a quatuor plagis terra. 13. Et auferetur zelus Ephraim, et hostes Juda peri-
 bunt: Ephraim non emulabitur Judam, et Judas non pugnabit contra Ephraim. 14. Et volabunt in humeros Philistini per mare, simul prædabantur filios Orientis. Idumæi
 et Moab præceptum manus eorum, et filii Ammon obediunt erunt. 15. Et desolabit Domi-
 nus linguam maris Ægypti; et levabit manum suam super flumen, in fortitudine spiritus sui: et percutiet eum in septem rivis, ita ut transeat per eum calceati. 16. Et erit via resi-
 duo populo meo, qui reliquinetur ab Assyriis: sicut fuit Israeli in die illa, qua ascendit de terra Ægypti.

Vers. 1.

1. ET EGREDIETUR VIRGA DE RADICE JESSE. — Pro virga Symmachus et Theodotion vertunt, ger-
 men, quod dedit florem; alludit ad gloriam sal-
 tus et Carmeli, id est ad Sennacherib et Assyrios, quos cap. præced., vers. 18, dixit plane combu-
 rendos et excendendos, ita ut eorum imperium

paraverat, significat longe alter futurum esse de genere
 Iudeorum stirpe regia, quam trunco successo exteriori
 pene emortuo significat. Et sic, postquam funesta Israe-
 literiarum regno, cap. ix, 8-20; cap. x, 1-4; infamia Assy-

florens et viride intereat, ac transferatur ad Chal-
 dios, q. d. Haec arbor, immo sylva politica Assy-
 riorum, que jam ita floret et viret, exscindetur
 radicis, nec unquam revivescit; at vero arbor
 Iudeorum, et stirps regia Davidis, licet per Sen-
 nacherib sit vastanda et abbrevianda ut adreli-
 quias, ut dixit ibidem vers. 22, et deinde per transi-
 tiones pene exscindenda, tamen remanebit trun-
 cus et radix, ex qua revirescat et respirescat, dans
 novam virginem et novum florem, cujus gloria et
 regnum nunquam deficit.

Porro virga est B. Virgo Maria, flos est Christus,
 radix est familia Davidis iam ablatio sceptro quasi
 mortua et succisa (hoc enim significat Hebreum
 γῆ γεζ), ita ut eola ejus radix in puto latere et
 viride videatur: sed hinc ipsa florifera posse
 feret florem Christum, tanquam Regem regum.
 Ita S. Hieronymus, Tertullianus, Augustinus et
 Ambrosius, lib. De Benedict. patriarchar. cap. iv,
 qui sic ait: « Radix, familia Iudeorum; virga,
 Maria; flos Marie, Christus est qui factorem mun-
 dane colluvionis abolevit, odorem vita mortua
 infudit. » Ita et S. Leo, Bernardus et passim illi,
 Patres quos fuis hic citat Leo Castrius. Unde Chal-
 diæ clare verit, et egredietur rex de floris Jesse,
 et Chiricus de floris filiorum ejus ungar.

Nota: Christus vocatur flos ob decorum, et
 suavitatem odoris tam sanctæ vita, fama, doc-
 trina et passionis. Pro flora hebreæ est τετρά-
 metr: unde Maldonatus, Jansenius, et ali⁹ apud
 S. Hieronymum, Christum dictum putant Nazare-
 num vel Nazarenum, q. d. Floridum omni vir-
 tute et gratia, atque exrescentem in magnam et
 gloriosam arborem, quæ multos et magnos dedit fructus Martyrum, Confessorum et Virginum.
 Unde et in titulo S. Crucis qui exstat Romæ, יְהוָה נִזְאָרֶנְסִי, id est Nazarenum, scribitur per τισα, quasi
 a νησεις hoc descendat, uti testatur Sanctus Paginus,
 quanquam nihil titulum hunc in basilica S. Crucis Rome studiose diuine intuenti, litteras
 hebreas in eo jam non posse discerni certo, et
 si discernantur, notari potius scribi per ταιν,
 quam per τισα, visum sit, et eum secuti Janse-
 nius, Maldonatus, Salmeron, Barradius, Cajeta-
 nius, Franciscus, Lucas et alii in Matth. cap. n,

riorum imperio, cap. x, 4-19; et variania pro utroque
 populo vaticinata est, 20-24; fortunata Iudeis, et in
 sensu alteri et vere litterali universi per Christum pra-
 destinata, cujus describit:

Primo, prærogativam personalem, tum a propria Da-
 vidio, cap. xi, vers. 1; tum a dñis que supremum
 iudicem aut magistratum decent, per dona Spiritus Sancti
 expressis, 2, 3; tum ab officiis justitia exercendis, 3-5.

Secundo, felicitatem regalem, ex mutua subditorum,
 alias dissidentium concordia, 6, 7; ex ora hinc securitate
 undique imponit, 8, 9; ex supplici omnium ad illum con-
 cursu, 10.

Tertio, potentiam triumphalem, in iterata populi sui
 redictione, 11, 12; in restituenda Israelis et Iudea concilia-
 tione, 13; in prolata ad omnes orbis partes dominatione,
 14-16.

(1) יְהוָה נִזְאָרֶנְסִי. Et surculus propago, cap. xiv, 9; lx, 21;
 David. xi, 17. יְהוָה נִזְאָרֶנְסִי. E radicibus ejus τισα, vers. 10;
 τισα, fructuosa erit. Genes. 4, 28; ix, 1, 7; xxxv, 11;
 Ezod. 1. De surculo untempatur hoc verbum, nisi in eo vis
 et vigor apparere vitz recentis, et hanc pulchritudine fronde,
 quæ spem faciat opati protectus, ut nimis ex surculo

2. ET REQUIESCET SUPER EUM SPIRITUS DOMINI. — Vox requiescat, significat primo, firmitatem; secundo, plenitudinem; tertio, locum proprium et connatum, valens, q. d. Spiritus Domini firmiter et

vel stolone novi nascuntur surculi ex propagine arborum.

Virga et surculo e stirpe radicibusque fusi produtio, intelligi soboles seu filium, qui genuit ab Isaeo, Davidis patre, ducat, sponte intelligitor. Latinis in eadem metaphora eleganter utitur vox soboles. Vel uti Livius in oratione Scipionis ad milites, *Histor. lib. XXVI, cap. XII:* «Vos modo, milites, favetote nomini Scipionum, soboli imperatorum vestrorum, velut accisus, crescentem stirpem, a Anniam Marcellinus, *Histor. lib. XXVI, cap. IX,* § 3, in Procopio Constantini filiam parvulam appellat imperiale germanum». Darius apud Curtium, lib. IV, cap. XIV: «Ochani, in spem huius imperii gentium, sobole regis stirpis». Plura exempla ex Gracis Romanaque scriptoribus colligit Westenius ad *Lac. I, 78*, quibus nonnulla addidit F. V. Reinhard in *Explanationes loci Isai. xi, 5*, Vitib, 1738, in-4°, reperita in *Commentarii Theolog. et Vetus Testimonia, Kuinoelio et Ripperi edit. vol. I, pag. 1 seqq.* et in *Auctoribus Opuscul. Theolog. vol. II, pag. 1 seqq.* Sidi, Persam poetam nobilissimum in Praefatione ad opus suum *Cultus*, id est Rosarium, inscriptione, de principiis, quo regnante summum librum concinnavit, libro pag. 12, edit. Genitii: «Si crescat palmarum culmen, cuius ipsa radix, a Conf. Sylvestre de Sacy, *Mémoires sur diverses antiquités de la Perse*, pag. 94, uia inter alia habe legimus: «Cette expression grecque date, pour dire de la race de este, est très-justifiée dans les livres des Perses. Zoroaster y est appellé germe de Minotakhar, Yezdegerd, germe de Sasseau, Gustasp, germe de Kean, &c. Hiskian, Jahanar, regem, a vate nostro innuit per Sobolem Davids, Moses quidam, Haccolen, dicunt, referrente et probante Aben-Esta, perhabet, inter Christianos eadem in sententia fuit Grotius, qui Isaiam hic redire at ad Ezechiele laudes, sub quibus sensu sublimiorate latere vult Messie laudes. Eam interpretationem exornavit Hermes, von der Hardt in *Dissert. Philog.*, qua *Hiskias in Sigismundum resurgens ex Isiae, cap. xi, et libris Regum ac Chronicon illustratus*. Helmut, 1693, in-4°, euandens in operi commendavit Joannes Tobies, Thaophilus Holzapfel in *Prag. quo disquiratur quisnam Isai. xi, intellectus Gigantum sit rex citatum aureanum restitutor*. Rintel, 1888, in-4°. Erant, qui de Serubabelis hoc vaticinio cogitarent, quan sententiam nemo proponavit operosus et fidens Justino Henrico Jungmanno in *David. novo et inuictu[m] modo resoluto*, lib. II, sect. m, cap. vi. Si vero illud excipias, quod rex a vite his celestibus et trunco successo Isai oründus dicitur, neque Hiskias accomori potest, quia docim tribuum amissioni et post hostium incuriosus vnde accide erant res domus Davidis, et magis etiam Serubabeli, qui ex trunco Davidis jam suco efforrit, si hoc, inquam, excipias, cetera omnia que de rege Isaeo hoc vaticinio predictaur, neque Hiskias, neque Serubabeli applicari satia spe poterant. At Noster, regem illum cime genos dottiis spiritis divini perfectissimo modo fore instructum, eorumque osi perpetuo gavisorum (vers. 2), in iure dicendum, bonisque malisque, insontibus et noxibus, tunc discriminandi, illum nunquam falli, regnum ejus fore pacificissimum (vers. 6-9); Iudeos per totum orbem sparsos in terram patrum redditus, depositaque exortulatione et invida mortua junctis viribus hostibus communis oppugnandis et rurum daturos (vers. 13, 14). Talia vero quis evenire conuenerat sub Illico aut Serubabel? Nella igitur dubitatione, despici a vite nostro illustrum illum principem, et cum appellatio, qualem ab antiquissimi inde temporibus aliquando inter ipsos apparitum sperant He-

plete replebit Christum, in eoque requiescat necessario et constanter, quasi in loco et supposito sibi proprio et connaturali, scilicet ex vi unionis hypostatica cum Verbo. Hic enim spiritus natura-liter est et existit in Deo incarnato, q. d. Nec in Adamo, nec in illo ceterorum hominum potuit constanter manere et quiescere Spiritus Sanctus, nisi in solo Christo; omnes enim ali declinaverunt, inquit Psaltes. Ita Cyrillus. Dixit Isaia, cap. IX, vers. 6, Emmanuel futurum admirabilem, consiliarium, patrem futuri seculi, principem pacis. Nunc ei dotes et dona ad hos status necessaria assignat, q. d. Talis tanquam erit Emmanuel, ut dixi cap. ix, quia Dominus replebit cum suo spiritu se templici: nam a spiritu consili, eri consiliarius; a spiritu fortitudinis, erit fortis; a spiritu sapientie, erit princeps pacis; a spiritu pietatis, erit pater futuri seculi, etc.

Opponit Christum regem regi Assyriorum, regi Samarie, regi Achaz et aliis, qui stulta habuerunt consilia et consiliarios, vitam inertem et effeminateam egerunt, pauperes opprresserunt, leges ini quis sanxerunt, ut suas opes et gloriam augerent, q. d. E contrario Christus regum summum, scilicet Ecclesiam, moderabitur, et institutu spiritum sapientie, fortitudinis, pietatis, etc.

SPIRITUS DOMINI. — Aliqui per spiritum Domini intelligunt ipsam substantiam Spiritus Sancti, quem semper future erat cum Christo; quia Christus, qui filius Dei, una cum Patre spiritus Sanctum. Ita Origenes et Justinus, *Contra Tryphonem*. Unde Galatinus, lib. II, cap. vi, pro spiritu Domini, verit, *Spiritus Dominae*, d. est spiritus Sanctus, qui est Deus; itaque verit potest ex Hebrewo. Verum hic non agitur de spiratione, sed de donis septem Spiritus Sancti. Spiritus ergo in genere est incutitus animi modus, impetus et ardor innisius vel a natura et copiabilis, vel etiam a diuina, tuncque dicitur furor

huius. Eum hoc loco describi inter nostre statas interpretes aguerunt et Eichhorni atque Gesenius. Eadem, quia Noster, germinus imagine principem uero et semper eius, ut donum pietatis, fortitudinis, sapientie, a virtute pietatis, fortitudinis, sapientie: dicuntur enim virtutes, quia animam perficiunt: dicuntur dona Spiritus Sancti, quia ab eo donantur et aspirantur anime, vel ut habitus, vel ut actus: maxime cum actus sunt heroic, ad quos vehementer impulsu movet et incitat Spiritus Sanctus, quia sicut effectus Spiritus Sancti; sicut Sampson heroic illa fortitudinis opera irruente in se spiritu Domini, patrasse legitur, *Juda. xiv et seq.* Unde ad heroic opera opus fere est nova ac valida aspiratione et excitatione Spiritus Sancti. Hunc ergo crebro invocent, qui ad talia aspirant. Ita et Hieronymus, Basilius, Nazianzenus, Ambrosius, Athanasius, Augustinus, Hilarius et Cyprianus, quos citat Leo Castrus, et plerique Scholastici moderni.

Hinc sequitur cuivis fidei in justificatione fundi hoc dona, saltem illa que virtutibus mo-

ralibus identificantur; h[oc]e enim cum gratia et charitate simul infunduntur: Christo tamen soli infusa sunt excellentissime et perfectissime, ideoque de eo solo ait Isaia, quod requiescat super eum Spiritus Domini.

Dico: «Quae virtutibus moralibus identificantur: nam dominum intellectus, et ex parte domum sapientia et scientia, cum non sunt virtutes morales, non infunduntur cilibet in justificatione.

Moraliter, disce hic ingens dei domum esse sapientiam (que primo loco hic ponitur, estque patrem eorum ceterorum) et prudentiam, tum supernaturalem, de qua hic agitur; tum etiam naturalem: hec enim dirigit omnes actiones hominum ad finem eorum naturalem, vel supernaturalem. Quocirca prudentiam esse beatum hoc sorite concludit Seneca, epist. 83: «Qui prudens est, et temperans est. Qui temperans est, et constants est. Qui constants est, et imperturbatus est. Qui imperturbatus est, sine tristitia est. Qui sine tristitia est, beatus est. Ergo prudens beatus est, et prudenta ad beatum vitam satis est.»

Rationem dat, quia sapiens malis non premittur, sed uitat: novit enim in adversis: neque ac in secundis suum explicare virtutem. Id ipsum duplice similitudine declarat. Prior est: «Non ex ebore tantum Phidias sciebat facere simulacra, faciebat ex ore; si marmor illi, si adhuc vilorem materiam, quis oblitisset, fecisset quale ex illa fieri optimus posset. Sic sapientis virtutem, si fecisset, in divinitate explicabit; si minus, in paupertate; si poterit, in patria; si minus, in exilio: si poterit, impetrator; si minus, miles: si poterit, integer; si minus, debilis: quamecumque fortunam accepti, aliquid ex illa memorabile efficit.» Posterior est: «Dominores ferarum severissima animalia docent pati jugum, imo usque in contumeliam mitigant. Leonibus magister manum inserat; osculator tigrim suis custos; elephantis minimus Ethiops jubet subside in genua, et ambulare per funem. Sic sapientis artifex domandalia: dolor, egotas, ignominia, carcer, exilium, quecumque horrenda, cum ad hume perversum, mansuetum sunt.» Socrates apud Platonom in *Phaedo* assert, «animi sapientiam esse aurum divinum.» Jamblicus apud Stobaeum serm. *De Prudentia*: «Prudentia, inquit, virtutum princeps est, reliquaque omnibus uitetur, atque ipsarum ordinem, modum et occasionem tanquam oculos mentis undeque lucidissimum ostendit; ipsa sui possessores efficit Deo similes.» Socrates rogatus quid esset prudentia? «Est, ait, anima concorditas.» Philo: «Prudentia, ait, est mentis sanitatis.» Auctor apud S. Augustinum ad fratres in eremo, serm. *De Prudentia*: «Prudentia, ait, te docet ut in cunctis semper idem sis, tam in prosperis quam in adversis, sicut manus que eadem est, et cum in palmam extendit, et cum in pugnam restringet.» Bion, apud Laertium, lib. IV, cap. vii, asserit prudentiam tanto ceteris virtuti-

Moralis
ter de
gradatio
ne

bus anteceteret, quanto exteris sensibus praestatis, prudentiam animi esse virtutibus, quod occlus est sensibus. «Nam quomodo, sit justus redideret cuique suum, nisi prudentia communis retinet quid cuique debeatur? Vis precepta prudentiae Gentilium? Accepsa tria et multis. Bias aiebat: «Considera, et postea rem aggredere.» Item: «Aggredere tardus; aggressus age constans. Nec cito decessas, nec temere procedas.» Ita Laertius Periander. «Ex facto, ait, quorum te non paniteat. Rursum: «Nihil aggredere, nisi quid vides te posse perfere.» Democritus rerum omnium pretiosissimum dicebat esse prudentiam, que nihil admiraveretur.

SPRITUS SAPIENTIAE ET INTELLECTUS, etc. — Spiritus sapientia, sive sapientia, est donum sive virtus Christiana, qua contemplatur divina et eterna, et secundum ea de rebus omnibus iudicamus. Secunda, scientia est donum seu virtus, quae cognoscimus temporalia ad salutem conducibilia et modum illi bene utendi: haec maxime eluens in Proverbis, Ecclesiastico, Ecclesiaste. Tertia, intellectus est virtus seu donum penetrandi obscuram, maxime in Scripturis, eorumque figuris allegoricas, ceremonias: hoo donum habent doctores. Quarto, consilium donum est pene idem quod virtus prudentiae (Christianae, puta eius pars), quae una cum fide infundunt omnibus Christianis in baptismi, qua omnes nostras actiones honeste et christiane dirigimus: consilium enim principissimum est actus prudentiae. Hinc Gentiles, consilio Deum Consus praefecerunt. Plutarchus in Romulo, dicit reportant ab eo «aram conditam sub terra in Civico», eique nomen indidisse. «Consus», a consilio: aramque ipsam reliquis latere tempore, in equestribus vero certaminibus aperisti. Unde de ea Terentianus, lib. De Spectaculis, cap. v: «Ara, ait, Consus illi in Circu defossa est ad primas metas sub terra, eum inscriptione hujusmodi: Consus consilio, Mars duello, Lares comitio potentes (1).» Quinto, fortunatus domo adversa et martyria sus-

(1) *Spiritus sapientiae et intelligentiae*, בָּבִין הַמְּכֹנֶה וְבָבִין, distinguuntur ut at dñi sit ex cogitatione rerum, qui dicitur sapientia, hoc vero iudicium, quod ex his sapientiae virtutibus inter se differunt, quod Graeci Σοφία vocant, Latini *Intelligentia seu prudenter*. *בָּבִין הַמְּכֹנֶה וְבָבִין*, *sapientia consilii et fortitudinis*. Duo haec iudiciorum opero necessariuntur, ut optimum scilicet consilium sequatur, neque inter deliberandum apparentibus rationibus cedat, et ut *fortitudine amittat vel robore* exterioris superior factus, quod statuerit faciemundu nullis difficultate derelinquit, constanter exceperat. *בָּבִין הַמְּכֹנֶה וְבָבִין*, *spiritus sapientiae et pietatis*. Haec dno, ne cum superbis, sapientia et prudentia, confundantur, a divinis legi cognoscendum et Scripturam sacrum intelligentiam, et quo ex hujusmodi studio et cognitione obtinatur, reverentiam, religionem, cultum, quae una vocē בָּבִין (Gloss. Propt. 1, 7, et Ziegler not. ad loc.), Hebrew significavit, priuenda sunt בָּבִין, licet in genere universam mentem dñe dñe, tamen, *Malach.* m. 1, et alias cognitio voluntatis divine ex Scripturis sacris tribuitur. (Rossmüller.)

tinemus. Sexto, donum pietatis est iustitia Christiana, cuius praecipua pars est pietas seu religio, qua Deum ut summum parentem veneramus et colimus maxima reverentia, atque cum proximis quasi fratribus aequitatem et benevolentiam servamus unius Dei communis parentis causa. Septimo, timor est quasi fons et complementum omnium, timor, inquam, filialis ex amore nascens, seu potius consummatio quedam dilectionis. *Haec* Hilarius in Psalm. xxvii, et Ambrosius in Psalm. cxviii, serm. 3 in illa: «Statue seruo tuo in timore tuo eloquium tuum» de quo plura. Proverb. 1, 7. Ille timor in Christi anima nascetur ex intima reverentia, et clara cognitione divinae Majestatis, et vilissima sua humanitas, que ex nihil venerabatur, et ad nihilum a Deo reduci poterat. Rursumque ex eo quod considerabat Christus, quid de ea futurum fuisset, nisi gratuita sua misericordia Deus illic sis adjurisset, et ad eum unionem gradum exireisset: potius enim poterat et dannari aequo ac Iudas et alii damnati: que omnia saepe quendam horrorem mixtum suavi letitia, gaudio, amori et reverentiae, id est quendam timorem securitatis permixtum in Christi pariebat; quo non tam quod futurum erat metuebat, quam quid fieri poterat considerabat. De hoc timore casto vide S. Augustinus in Psalm. xviii, ad illud: «Timor Domini castus permanet in seculum seculi.» Ex hoc ergo Isaia loco timorem reverentiam et filialem fuisse in Christo, docent S. Thomas Aquinas, Magister Sententiarum, Bonaventura, Gabriel Catanus et alii, quos citat et sequitur Gabriel Vasquez, III part. Quesst. VII, art. 6, disp. 4, cap. II.

Quod ordinem donorum, Hilarius et Ambrosius superioris citati videntur velle hic Isaiam ascendere ab imo ad supremum; alii contra a super serm. 3 in illa in circu defossa est ad primas metas sub terra, eum inscriptione hujusmodi: Consus consilio, Mars duello, Lares comitio potentes (1).» Quinto, fortunatus domo adversa et martyria sus-

3. Et REPLEBIT EUM SPIRITUS TIMORIS DOMINI. —

Pro replebit hebreo est מִלְאָה haricho; quod primo, Vatabulus verit, odorari faciet illum spiritus timoris Domini, id est spiritus Domini dabit Christo sagratissimam et acerum iudicium, ut statim possit pergere an homines timeant Deum, neque, perinde ac si dñs, non vist, nec auditu, sed solo olfactu perciperet. Unde sequitur: «Non secundum visionem oculorum judicabit.» Sic S. Hilarius, S. Maria Oigniacensis, et alii Sancti ex solo odore cognoscobant an quis esset in gratia Dei, neque, nam acceditibus peccatis mirum sentiebant fastidio. Secundo, ali vertunt, odoratur faciet illum spiritus timoris Domini, juxta illud in Canticos: «In odorem unguentorum tuorum curreremus;» et illud Isaaci de Jacob, Gen. xxv: «Ecce odor illius mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus.» Tertio, Sanchez verit, spiritus olearum faciet Christum timorem Domini, id est faciet spiritus, ut Christus in omni opere et loco ex se emitat odorem timoris Domini. Quarto, Forerius verit, respirare ejus erit in timore Domini, q. d. Spiritus Domini faciet ut respiratio, id est omnis vita et actio, Christi sit in timore Domini: timor Domini erit spiracula, halitus, vita et anima Christi. Quinto, optimae veritas, Spiritus Domini spirare faciet eum (Christum) timorem Domini; quia faciet ut Christus nihil nisi Dei timorem, religionem et pietatem corde, ore, oculis, manibus totumque corpore exhalat et spirat: sicut rose et lilia undique odorum fragrantiam emittunt et exspirant. Sic ait Apostolus: «Christi bonus odor sumus.»

In Hebreo, pro pietas et timor, est eadem vox τὸν ἔρετον; unde utroque timor vertunt Pagnum Vatabulus et Forerius: inde Ὑεπαληδαμός vult se tantum doni hic recenseri, non septem. Respondet Leo Castrius *irrah* posteriori loco dicenti a נִירָה, id est timori, et significare timorem, prius vero loco deduci a פְּנֵי רֹא, id est videt, et significare visionem vel illuminationem, qua *irrah*, id est pietatem, parit. Sed hoc longe est petitum (1).

Dico ergo *irrah* duo significare: primo, timorem et reverentiam; secundo, pietatem: haec enim naturaliter consequitur reverentiam. Timor enim hile est amor Dei, omniisque alia dona consummat et complecit. ita Arabicā versio haec duo distinguunt, ponebat septem spiritus. Alii enim: Descendit super eum spiritus sapientia, etc., et timoris donum, et orationis (cum) fiducia Domini, vel spe in Deum. Ubi per timorem, accipit pietatem, per fiduciam Dei invocationem, cultum et reverentiam. Sic et Syriaca: Descendit super eum spiritus sapientia, etc., et timoris Domini, et orationis in timore Domini, vel in religione et cultu, modicō colendi

(1) In lingua hebreia, scire et facere, sapientia speculativa et practice coniunctum hinc verbis, *septenta intelligentia*, *scientia*, *timor*, exprimitur, quod rerum naturae et variarum conscientiarum est, nam scientia et actio distinguuntur, cum utraque suum, ut ita dicam, munus imparet. (Allioi.)

(2) Etsi enim pauperum causa interdum mala esse potest, tamen quod communī usū evenire conservi Scip

Deum. Abbas Chæremon apud Cassianum, Collat. XI, cap. xiii, nota, non dici *requiescat*, ut dicitur in aliis, sed, *replebit enim spiritus timoris Domini*: «Tanta enim, inquit, ubertatis ejus est magnitudo, ut quem semel sua virtute possederit, non partem, sed totam ejus occupet mentem, nec immerito; illi enim quae nunquam excidit charitati coherens non solum repletus, sed etiam perpetua et inseparabili eum quiete copertus, possidet jugitate, nulla letitiae temporalis, vel voluptatum oblectacionibus immunitus, quod nonnunquam illi qui fors militiunt, timori (servili, qui proinde in Christo nonnisi, ut ait ibidem Chæremon) evenire conseruit.»

Quocirea S. Ambrosius in Psalm. cxviii, octon. 3, ad illud vers. 38: Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo, notis haec timorem interdum spiritus Sancti ultimo loco ponit, quasi formam et complementum exterorum. «Quantis, inquit, subjicit timorem, et haberet quod sequi possit; informatur per sapientiam, instrutor per intellectum, consilio dirigitur, virtute firmatur, cognitione regitur, pietat, decoratur.»

NON SECUNDUM VISIONEM OCULORUM JUDICABIT. —

Primo, aliqui sic explicant, q. d. Christus non erubet, nec magnificat ex, que oculi hominum eu-

rios spectant et magnificant, scilicet vanas opes et mundi pompas.

Secundo et genuine, quasi dicat: Homines judecent secundum speciem et apparentiam externam, que sepe fallit; nam hypocrite per eam judicantes fucum faciunt, cum se bonos simulant: sed Christus plenus spiritu sapientiae, consilii, pietatis et timoris, iudicabit non secundum apparentiam externam, nec etiam ex relatione aliorum, aut rumoribus, quia visus et auditus in sepe falluntur; sed secundum ipsam causam aquilonem, quam in seipso introspectet. Videbit enim interna et infinita rei, scrutabilium corda et renes, et ut ipse ait: «Filius hominis sit quid sit in homine;» quare fucum derelabit et deteget, atque in fucata sanctitate, et in velata malitia iniquitatem et fraudem, in fallaci sermone, et lingua duplice dolum et imposturam deprehendet et patet. Ita S. Hieronimus, Sanchez et alii.

Huc perficit quod Platonicē tradunt, omnes homines iudicandos esse, anima eorum nuda ab omni ornatu bonorum operum exteriorum, et in ea apparentibus sola virtutum luminibus, vel magnis virtutibus: ex quorū sententiā nonnulla cœcunt Claudianus, lib. II *Contra Rufium*.

4. JUDICABIT IN JUSTITIA PAUPERES, — id est, inculpatum et sincerum iudicium reddet pauperibus, quos potentes sepe opprimunt, vel mali iudices contument et inique condeignant. Unde Ireneus, lib. III, cap. II, verit: «Judicabit humiliū iudicium (1).»

ET ARGUIT IN EQUITATE PRO MANSUETIS TERRE, — q. d. Christus pauperes suos discipulos, qui se mansueti subdenti ejus predicationi, defendet contra duros et superbos Scribas, Phariseos et similes adversarios, quorum fastum, fraudes et scelera arguit et increpabit, ut fecit, Matth. xii et xv.

Septuaginta verunt, *arguit humiles terre*, scilicet id fecit Christus, cum dixit Petrus : « Vade post me, Satana ; » et alibi : « Nescitis cuius spiritus estis ? » et alibi : « Nescitis quid petatis ? » Unde Clemens Alexandrinus, *Pædagog.* vi, sic explicat : Castigabili mansueti in utilitate eorum crudelis, et morte servans eos, iuxta illud : « Castigans castigavit me, et morti non tradidit me. »

Nota : In Scriptura iusti et sancti vocantur mansueti, mites, humiles; propria enim Sanctorum virtus, et sanctitatis nota est humilitas et mansuetudo.

ET PERCUTIET TERRAM VIRGA ORIS SUI. — « Virga oris » est arcis objuratio et increpatio, q. d. Christus peccatoribus non adulabatur; sed spiritu fortitudinis armatus liberum, gravissimis verbis objurabit homines terreri desideriis deditos. Ex hoc spiritu, et haec virga manantia voces, immo fulmina contra Phariseos, Matth. xxiii, et contra divites ac voluptuarios, Luke vi, quibus via dannationis intenta.

Hanc virginam oris a Christo participant concionatores, non theatri, non politici, non frigidzi; sed a Apostolicis, zelosi et efficaces, qui urbes et orbem convertunt, utli fuerint S. Dominicus, S. Vincentius Fererius, S. Barnardinus et alii.

ET SPURGAT LABORUM SUORUM INTERFICIT IMPium. — Primo, jussu suo peccato, non tantum peccata, sed et demones, tum ex animabus hominum, ut ex impiis faciat pios; tum ex corporibus: demoni enim hec expulso est acerba instar mortis etiatis externe, plectet.

Secundo et proprie, « impium », id est caput impiorum, scilicet Antichristum, occidet, ut explicat Paulus, II Thes. ii, 8, et simul cum Antichristo omnes impios sententia secundum mortis, id est validius. Et illa apud Lucanum, lib. VIII :

Scepitorum vis tota perit, si pendere justa incipit.

Et illa Spartiana in *Caracalla* : « Licit si libert. »

etiam ex serico textum, olim autem acu pictum, latitudine palmas quod anterius ad ventrem colligabatur, Ier. xxi, 1. Femina cingulum mox raro bulla vel umbilico claudebant, Cant. vii, 3, et gestabant etiam cingula pretiosissima, et fasciam pectoralem, atque ipsum quoque cingulum laetus, et aliquantum infra lumbos ligabant, cum viri cingulum perpetuo in lumbis gestarent, unde dictum cingulum lumborum, et cingere lumbos, Ier. xviii, 16; Prov. xxx, 27; Isaiæ xi, 5; Jерем. i, 7. (Jah. Archæolog. Bibl. part. I, cap. vi.)

tura commemorat, significans non idecum esse damnandum, quis tenues sint et exhausti et ab aliis omnibus despici. (Forerius.)

(1) Erat et adhucdum in Asia duplex genus cingulorum, alterum commune coriaceum. Com. *descriptio*, latitudine clauditi pedis, et fibulis instructum quibus ad ventrem clauditur, lib. II Reg. 1, 8; Matth. iii, 4; Marc. 1, 6; alterum pretiosum ex gossypio vel lino, nunc quidem

Cingulum, ut potuisse signum acceptum, Egyptiacus usibus alludit : « Gentes christiane sive principes suis designant ab uncione sacra qua immunguntur; Egypti vero ab ornamento quod eorum corpori, manu sacerdotis magni circumligabatur illos vocabant. Reges Egypti cuncti dicebantur sicut reges christiani metu vocantur. »

(Journal des Savants, septembre 1817, pag. 543.)

Nota : Hebrei per *cingulum* significant primo, adherentiam et conjunctionem; secundo, robur et vires. Unde « dissolvit cingulum lumborum, » est vires amittere, Daniel. v, 6; et « accingere lumbos » fortitudine, est strenuo et virili animo aliquid aggredi et facere, Proverb. xxxi, 17. Tertia, alacritatem et expeditionem, q. d. Christus erit accinctus ad iustitiam et veritatem tuendam super terram. Quarto, premium et amorem : sicut enim virginis fascia pectoralis, ita viro balteus est in dilectis, q. d. Christi regi iustitia et fides erunt chara, et nunquam depomuntur, ac si essent ejus balteus, Ita Sanchez. Quinto, iustitiam et fidem Christi toro propriam, perpetuum et immutabilem : tale enim sum cuique est cingulum.

Hinc secundo, aliqui per *cingulum* accipiunt gladium, quo per cingulum accingimur; hic enim de Christum iudicem et regem, Psalm. XLIV, 4 : « Accingere gladio tua super femur tuum, potenter, propter veritatem, et mansuetudinem, et iustitiam. »

Tertio, Chaldaeus per *iustitiam* intelligit fides et iustos, quibus circumdabuntur Messias, iuxta illud Isaiæ xix, 9 : « Omibus his (fidelibus) velut ornamento vestieris. »

Moraliter, dices hic quam principi cordi et eura debet esse, primo, iustitia. Vere S. Augustinus, lib. IV de Civ., cap. iv : « Remota, sit, iustitia, quid sunt regna, nisi magna latrociniu? » Et Cicero in *Paradox.* : « Ius et aequitas vincula sunt civitatum. » Augustus apud Senecam in *Ludo* : « Pictate et iustitia principes dii sunt. » Hesiodus in *Theogen.*

Hoc uno rege olio sunt fine creati, Dicere jus populi, iniquitate tollere facta.

Aristoteles, lib. V *Polit.* x : « Rex, ait, debet et vult esse custos, ut nec opulentis injustum aliquid patiantur, nec plebs contumeliam accipiat. » Quarum barbara est illa barbari vox apud Tacitum, lib. XV : « In summa fortuna id sequuntur, quod validius. » Et illa apud Lucanum, lib. VIII :

Scepitorum vis tota perit, si pendere justa incipit.

Et illa Spartiana in *Caracalla* : « Licit si libert. »

etiam ex serico textum, olim autem acu pictum, latitudine palmas quod anterius ad ventrem colligabatur, Ier. xxi, 1. Femina cingulum mox raro bulla vel umbilico claudebant, Cant. vii, 3, et gestabant etiam cingula pretiosissima, et fasciam pectoralem, atque ipsum quoque cingulum laetus, et aliquantum infra lumbos ligabant, cum viri cingulum perpetuo in lumbis gestarent, unde dictum cingulum lumborum, et cingere lumbos, Ier. xviii, 16; Prov. xxx, 27; Isaiæ xi, 5; Jерем. i, 7. (Jah. Archæolog. Bibl. part. I, cap. vi.)

Cingulum, ut potuisse signum acceptum, Egyptiacus usibus alludit : « Gentes christiane sive principes suis designant ab uncione sacra qua immunguntur; Egypti vero ab ornamento quod eorum corpori, manu sacerdotis magni circumligabatur illos vocabant. Reges Egypti cuncti dicebantur sicut reges christiani metu vocantur. »

(Journal des Savants, septembre 1817, pag. 543.)

tura commemorat, significans non idecum esse damnandum, quis tenues sint et exhausti et ab aliis omnibus despici. (Forerius.)

(1) Erat et adhucdum in Asia duplex genus cingulorum, alterum commune coriaceum. Com. *descriptio*, latitudine clauditi pedis, et fibulis instructum quibus ad ventrem clauditur, lib. II Reg. 1, 8; Matth. iii, 4; Marc. 1, 6;

alterum pretiosum ex gossypio vel lino, nunc quidem

Secundo, fides. « Fides enim iustitiae fundamentum est, » ait Cœro, lib. I *Offic.*; et « sanctissimum humani pectoris bonum, » ait Seneca, epist. 89. Audi Silium *Italicum*, ad *Fidem* :

Ante Iovem generata, decus divinique hominumque, Quia sine me telis pacem, non secura norunt : Justitia cœsorum, tristumque in pectore numen.

Quocirca Romani in Capitolo fidem vicinam Jovi optimo maximo esse voliderunt, ut siebat Cato; ut enim ille tutu humani generis, sic ista : « Nec ulla res vehementius rempublicam confinet, quam fides, » inquit Cœro, lib. III *Offic.* Est ergo fides iustitiae, ut sic Nam, *magis* : aque ea de clementi lumine, modestie lumen refugit.

6. HABITABIT LUPUS CUM AGNO (1). — **Primo**, Judei hoc ad litteram accipiunt ut sonat, q. d. Tempore Messiae lupus, pardus, leo, aliisque bestie cœnabuntur, nec amplius iusti et bonis nocebunt. Unde ipsi colligunt neclum venientem Christum, quia adhuc leo lacrat, lupus vorat, serpens mordet. Quidam Catholicus hoc appheant et explicant de Apostolis et Martyribus, quibus vipera, leones et bestie in eos immissae sepe nocere non potuerunt. Verum non satis apposite, non dicit Prophetæ : « Habitabit lupus cum agno : » jam si lupus proprie accipitur, ergo et agnus; iusquum autem videmus tempore Christi lupus habitare cum agnis. **Secondo**, quia dicit hoc universaliter futurum : constat autem multis Martyribus a bestiis esse lamitos. **Tertio**, quia sequitur : « Leo quasi bonus comedat pales, » quid hoc ad Martyres? Quare merito Judeos refutat ex veteribus Rabbini Galatinus, lib. V, cap. viii.

(1) « Habitabit lupus cum agno, » juxta agnum. Id ipsum in arcei sacri descriptione legitur infra, lxxv, 25. Inimicorum omnes finite erunt, alioz ut helice ferientur deposita sunt. Omnes enim iustitia est pax. Tanta igit erit illius temporis aquitas et iustitia, ut si fieri posset, animalia invicem adversa simili pastum hauri essent. Poetas orientales recentiores, cum effectus iustitiae et aquitatis describere volunt, similis imágines adhibent. Valutus Ibn Omeïr, poeta Arabis apud Jones in *Commentar. Poëtos Arab.* pag. 330 :

Justitia, a qua mansuetus fit lupus fane astrutus, Eburians, licet bimulorum candidum videat.

Et Ferdousi Persicus nobilis poeta, apud eundem, ibid. : Rorū Domini Mahomed, rex potest, Ad ejus agnam potum venient simul agnus et lupus.

Romanus poeta Usidius imaginibus sunt usi in aurea statua felicitate describenda. Sic Virgilus, Eclog. iv, 21 :

Ipsa Latè domini referent distenta capella Ubi : nec magis metuent armenta leones.

paulo post :

Ocident et serpens, et fallax herba venen.

Ocident...

Eclog. v, 6 :

Nec lupus insidiis peori, nec retia cervis

Ubi dolor meditatur; amat bonus otii Daphnis.

Nec magnos metuent armenta leones : Ocident et serpens, et fallax herba venen.

Venire hic fuit error Chiliastrarum, sive Millenariorum, quorum auctor fuit Papas discipulus S. Joannis, ut dixi Apocal. xx, 4.

Dico ergo, cum Patribus et Christianis Interpretibus, haec omnia metaphorice dici de hominibus, quorum mores similes sunt bestiis istis. Qui-dam per efferas intelligunt Gentes; per manus, Iudeos, q. d. In Ecclesia Christi simili passio-de gentes Iudei et Gentes. Ita Clemens Alexandrinus, lib. VI *Stromat.*

Rectius ali per leonem, lupum, aspidem accipiunt quosvis homines fortes, potentes, rapaces et noxios; ut per pardum irretitos variis ero-

Sie et Clandonus, in Proleg. lib. II *De noua Proserpina*, ubi describit electum tyro Ophio alterius, post Her-
cules, oris pacificatoris, vers. 25 seqq. :

Scenam blandi leponi fovere molossi,
Vicinorumque lupo præsum agna latas,
Concordes varia ludunt cum ferme dama,
Massylam cervi non timente jocant.

Sed ante eos Theocritus, Idyll. XIV, 84, in vaticinis de tempore, quo pacatus foret orbis ad Herculem : « Erit illi Jésus quando bimulum in suo strato lupus, dentibus serratis, vilano federe nolet. » *Utrius et teo*, etc. vel : *Et cœtibus, leontescusque alijs pecus sagittatum una erant*, sive antipathia atque discordia. *Et puer parvulus*, etc.; vel : *Et puer parvus ducet ait*. Hieronymus : « Hec Iudei et nostri iudicantes juxta litteram futura contendunt, ut in claritate Christi, quem putant in fine mundi esse venturum, omnes bestie redigantur in mansuetudinem, et iustitia fortitate deposita lupus et agnus pascentur simul, et cœtaria cum cœtaria que nunc videmus sibi esse con-
traria. Quis interrogare debeamus, si omnia praesentia loci sic accipiuntur, ut scripta sunt, et nihil referunt ad intellegendum spiritualiter, juxta illud Apostoli qui ait : « Be-
neficiis Deus, et Pater Domini nostri Iesus Christi, qui benedictus nos in omni benedictione spirituali in celestibus in Christo : ergo et radix, et virga, et flos non rete-
nunt ad sensum, temeraque percussa verbo Dei, et inter-
fectus impetu spiritu laborum ejus se intelligentur, ut
scripta sunt, et docere coguntur, quomodo rebus incor-
poris, iustitia et veritate, renes Domini circumdantur ?
Sed et hoc eos interrogemus, quid dignum sit, Domini
magister, ut lupus et agnus pascentur simul, et pardus cum hoco coactus, et leo pales comedat, et puer par-
vulus mitat musum suum in foramine aquidum ? Nisi
forte juxta fabulas poetarum auream uulnus Saturni se-
culum restinat, in quo lupi et agni pascentur simul, et
minus vino plena currunt fluminia, et de toillis arborum
stillabunt mella dulissima, lacteisque fontibus omnia
complebuntur. Quid si responderemus, pri beatitudines
temporum haec futura, uulnus cuiusdam in terra, homi-
nes bonis omnibus præfuerint, auditas a novis, nihil
esse bonum nisi virtutem, et nihil malum, nisi vitium. »

(Rossmonee.)

tibus et vitis, haec enim sunt maculae parci; per agnam vero, *hadum vitulum, bovem, infirmos pauperes, mansuetos et laboriosos, q. d.* In Ecclesia Christi simul quiete versabuntur justi et peccatores, mitis et ferocius; patientes et cholericis, pauperes et divites, infirmi et potentes. Per has ergo metaphoras significatur, quod Gentes vere et barbare deposita feritate manuissent, et cum hedis et agnis, id est cum humiliis et simplicibus Christianis, sanctissime conspirabunt in unitatem fidei Ecclesie, ut verbi gratia lupus, id est, S. Paulus, qui spirans uniuersum et cedis in Christianos, jure comparatus lupo, *Genes. xix., 27.* habitet cum agno, id est, cum S. Joanne et Petro, inquit S. Hieronymus. Sic et Origenes, *homil. 2 in cap. vi Genes.*, et ibidem Chrysostomus, homil. 23; Basilinus, homil. 10 *Hecat.*, Gregorius, super *Ezech.* hom. 16, qui similiiter accipiunt locum *Osee*, cap. ii, 18, ubi ait: «Et percutiam cum eis fedis in die illa cum hostia agri, et cum uero eccl. et cum repulteris.» Significat ergo Isaia per Christi gratiam fore Gentium omnium unionem et concordiam, que omnis prosperitatis et felicitatis est mater. Id significavit Vespasianus imperator numero, in quo sculpsit erant pulchra pleneque spica ex duabus manibus datis, simulque junctis egedicibus: hoc enim innuit, ex concordia et fide rerum felicium abundantiam dinanare. Idem significavit Julius Caesar sculpsit in nummo suo caduceum cum corona copiae: caduceus enim concordiam, coram corona rerum affluentiam significat. Vide dicta cap. ii, 4.

Pulchra haec verba: «Habitabit lupus cum agno,» accommodat S. Ambrosius, lib. II *De Virgin.*, militi Christiano, qui ut virginem profide Christi ad luporum damnationem a stupro eriperet, commutans cum ea vestes, se pro ea substituit, ideoque ad mortem damnatus, accurrente virgine, cum coequo de martyrio concordante, cum ea illius laureatus adeptus est. Plura de hac sententia dixi *Ecccl. xii., 22*, in fin.

Et PARVULUS MINABIT EOS. — Fabulantur Gentiles Herculem adhuc in canis nostris elisisse sermones; sed vero hoc feuit noster parvus Emmanuel, qui ab ortu capiti Magos, Pastores, et alios sibi suouere Eva gelio subiiciebat. Ita S. Justinus, *Contra Tryphon.* Rursum «puer parvulus» est humilis quisivit Apostolus et predictor, qui populum minat, id est, dicit, docet et regit. Ita S. Cyrilus, Hieronymus et alii passim. Haec claramus et aliis passim. Haec claramus et aliis passim.

8. ET DELECTABUR INFANS AB UTERO SUPER FORAMINE ASPIDIS. — Id est, infantes vix ab ubere Brasiliorum, Japonum, Indorum: item in Religionibus bene constitutis, ubi maxima servatur et viget spiritus Christi: ibi enim videre est superhos et ferocios fieri humiles et mites quasi agnos, ut iam a parvulis et simplicibus se regisint. Hoc est enim quod aiebat S. Franciscus: «Quanto contemptibilior est qui presidet, tanto

magis humilitas obedientis placet.» Unde et ipse, ait S. Bonaventura in Vita ejus, cap. vi: «Frater, cum quo solitus erat ire, semper obedientiam promittere conseruaret et servare, dicente obedienti nullum tempus transire sine lucro, aiebatque: Inter alia que dignanter mihi pietas divina concessit, hanc gratiam contulit, quod ita diligenter novitio unius horae obedirem, si mihi Guardianus daretur, sicut antiquissimo et discrepissimo fratre; nam subditus Praelatura suum non ut hominem considerare debet, sed in eo illum per cuius est amore subiectus.» Vide similia apud Clemachum gradu *De obedientia*. Significat ergo hic Isaia, in Ecclesia Christi fore summam humilitatem, pacem, subordinationem, et omnium obedientiam sub quovis Prelato, etiam ignobilis, indeo et imperfecto.

7. FIQUESCENT CATULI EORUM. — q. d. Pax Christi perveniet ad natos natorum, et qui nascentur ab illis. Hoc est quod eleganter ait Tertullianus, lib. *Contra Hermog.* cap. xi, sub Christo «pecora bestias condixisse,» id est, se consociavisse quasi ex conventione et pacto.

LEO QUASI DUS COMEDIT PALEAS. — Idem dicit et inculcat hic, ut et in sequenti metaphorā, q. d. Sevi homines, superbi et sapientes, deposita servitia, superbia et tumore secularis doctrine, inuenient et tenetur eadem cum illis mensa et cibis, tum corporali, tum spirituali: comedent enim non carnes, ut ante, sed paleas, id est, mansuetorum et simpliciorum cibum, puta prima fidei rudimenta. Unde S. Ambrosius, lib. I *De Paenit.* cap. xiii, legi: «Leo cum bove paleas comedet.» Ita Aschylos dixit non esse in republica alienum leonem: id est homines immanes, superbos et tyrannos. Et Plato asseruit in sua republica nos domi alere diversa genera brutorum. Quin et Aristoteles in *Polit.*, hominem a lega et iustitia alienum, ait esse pessimum omnium animalium. Denique S. Chrysostomus: «Quilibet, inquit, bestia unum habet et proprium malum; homo unum omnia.»

Alli per *leonen* intelligent homines indecōs, sed fide plenos; per *paleas* simplicia scriptura verba, sive ipsam litteram; per *tritacum* vero, interiore eius medullam et sensum recomdandum; atque predici, quod homines idiota, quales dixi, non capientes mysteria Scripturae, nuda et simplici eius lectio paescunt. Ita S. Hieronymus et alii.

8. ET DELECTABUR INFANS AB UTERO SUPER FORAMINE ASPIDIS. — Id est, infantes vix ab ubere Brasiliorum, Japonum, Indorum: item in Religionibus bene constitutis, ubi maxima servatur et viget spiritus Christi: ibi enim videre est superhos et ferocios fieri humiles et mites quasi agnos, ut iam a parvulis et simplicibus se regisint. Hoc est enim quod aiebat S. Franciscus:

«Quanto contemptibilior est qui presidet, tanto

condonari tyrannis, qui initio volent ei nocere; sed ab eis edicti et circuari abjecto infidelitatis veneno credent Evangelio (1).

*Expositio
propositio
cum
tyranno
et
infectio.*

Audi exempla puerorum cum tyrannis certandum alioce triumphantium: Josaphat adolescentem cum Abenarr patre et rege cœrat, et vicit: patrem tremique ac totum regnum ad Christum convertit: testis est Damascenus in ejus Historia.

Apud Homeritas, inquit Procopius, et ex eo Baronius, egregium virilis animi specimen edidit quidam puer Martyr, qui matrem aspicens conjici in ignem, femem tyrannum momordit, et ad illum procurrit, atque ita cum matre sacrificium suaveolens per litationem ad Deum transmissus est. Quo plura *Threnor.* iii, 27.

Victor Uticensis, lib. III *Wandal.*, narrat duodecim pueros symphoniacos, segregatos per vim a Confessoribus orthodoxis, tentatos fuisse ab Arianis, primum blanditiis, deinde iterata fustigatio; sed constantes illi steruntur, ut Ariani epubescentes se superatos a pueris, et orthodoxi exsultarent et confirmarentur. Hos pueros, inquit, nunc «Carthagino miro colit affectu, et quasi duodecim Apostolorum, chorum conspicit puerorum. Una degunt, similis vescentur, pariter pallunt, simul in Domino gloriantur.»

Narrat Prudentius libro *Peristephanon*, seu *De Coronis*, puerum non aduic septuaginta Romani Martiri nobilissimi rogatu, coram Asclepiade prefecto Dei unius essentiam et Christi deitatem, explosa deorum Ethnicorum multitudinem, constanter ascrivente. Matre accessita, jussit tyrannus carnificibus, ut pusionem in sublime tollerent, et virgines verberarent: cunctis flentibus et tam immane spectaculo, mater imperitorum vultu, et serena fronte amore Christi contumax, in doloribus stetit. «Parvus se sitire exclamat;» mater autem, eum increpans, dicit «Christianum cedere morti non debere, aquam vita in Christo sufficere: fontem illum perennem esse proximum, calidem infantum Bethlemiticum esse exhaustum.» Isaaci parvuli obedientiam, et septem puerorum ex Machabeoerorum historia commemorantur. Puerulus virili animo virgas strepentes, et dolores vulnerum ridet, torturibus et tyrannis insultat vicit. In rabiem actus Asclepius.

(1) Hoc admittit se existimo quando in delubris et templis demonibus *Urticis* discipuli Domini verbum ipsius predicatorum, ex loco illa in templo Dei celli convertebant, tradicentes cultores demonum ad lucem et agitacionem veritatis: quae ingentis volupatis erant amplissima symptoma. Hoc quaque considera quibus nominibus Spiritus sanctus appellat suos, «agnos, fratres, vitulos, alitiae, boves, pueros, parvulos, lactentes, albatores,» quibus nominibus ipsos quaque verbi ministros intelligi: quae exinde simplicitatem, mansuetitudinem, innocentiam declarant. Juvat etiam videre quibus appellentur peccatores. Quid sunt nisi «lupi, ursi, leones, aspides, vipers,» et similia? Nisi iuuenient Spiritus Domini a perenni mortalitate: «o cardem salutarem, qua omnis improbitas tollitur, et innocentia terris redditur!» *Forerius.*

piades puerulum capit mulierari jubet: mater natum gerebat amplexu et sinu. Puerum poposcit carnifex, mater nec lacrymata est, tantum osculo impresso ei valdidixit, et dum amputat cerviculam carnifex, mater psallere docta ex Davidis *Psalms. cxvi.*, canebat: «Prefiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.»

Cum Valentius Imperatoris Prefectus Edessæ multorum militum manu stipatus, ut Imperatoris in Christianos iram exsequeretur, ad templum, quo ipsi convenerant, properaret; mulier quamdam paupercula, filiolum suum manu trahens ad martyrium, curribat, et ordinem satellitum Prefecti interrumpente. Indignatus autem Prefectus mulierculam ad se dueci jubet, illamque alloquitur, dicens: «Quo tam incondite curris, infelix mulier?» Cui illa: «Quo alii, inquit, currunt. Ille vicinus: «Non audisti, inquit, Prefectum cunctos intertempurum, quos ibi reperiebas?» Muller: «Audivi, ait, et ob eam canis festino, ut et ipsa ibi inveniar. Sed cur, inquit, adducis et puerum?» Respondit illa: «Ut et ipsa eiusdem coronae sit particeps.» Auditio hoc, prefectus admiratur convenientem dementiam, Imperatoremque accedit, ac instruit, cunctos esse pro fide sua mori paratos, nec consonum esse rationis, ut tantus hominum numerus brevi tempore occidatur, atque ita Imperatori, ut iram periret, persuaserit. Ita Socrates, lib. IV *Histor.*, capite xviii. De liberis per ancillam Christianam capivis ad fidem Christi perducitis, mira ex Rufino et Eusebio, narrat Baronius anno Christi 327.

Rursum «delectabur infans super foramina aspidis, id est simplices fideles gaudebunt ejicere demones de corporibus obsessorum, qui recte vocantur foramen aspidis. Complevit hoc in Apostolis, quibus a Christo datum est calcare super serpentes et scorpiones, et super omnem fortitudinem inimicorum. Ita S. Hieronymus.

Et qui ABLACIATIS FUERIT (id est, provocet jam in fidem, etiam) IN CAVERNA REGULI, — id est, ad gentes feras, irrumpet, in eo in eorum antris, specubus (ut si fit apud Indos), fanis et denubris Christi fidem predicabit. Ita S. Hieronymus et alii, praeterea S. Cyriacum, qui per aspidem haereticos inteligit, per regulum diamonem.

Ita S. Franciscus Xaverius in India mittebat pueros, qui fidem Christi docebant parentes et vicinos, idola eorum demoliebantur, atque per crucem et pia preces infirmos curabant, et demones ab energumenis pelabant, uti narrat Turcellius in ejus *Vita*, lib. II, cap. vi et vii.

Ita et Gaspar Barzeus Xaverii discipulus, puerum agmen in processionem ducens Armutz, in mosquiam sive ecclesiam Mahometis irrupit, et in culmine crucem Christi defixit: percussi Saraceni fugerunt, sedemque occuparunt Christiani, quae expiatam B. Virgini victorio a monte cognominatae dedicarunt, uti narrat P. Nicolaus Trigautius in ejus *Vita*, lib. II, cap. xix.

Ita Brasilius et alios Indos nostri Patres aliquae converterunt, maxime per eorum pueros. Hi enim pueri quasi rase tabule tenaciter imbibant Christianismum, cumque parentibus aliisque instillabant.

9. NON NOCERUNT. — Scilicet qui prius erant vi-
ruentissimi idololatriæ, jam ad Christianum conver-
si, non amplius nocebunt fidelibus in Ecclesia,
qua es mos Dei sanctus. Ita S. Hieronymus.
Quare perperam ex hoc loco infert Lutherus:
Ergo in Ecclesia non licet occidere hereticos; in-
ferre enim debuerit: Ergo heretici hi cum sum
serpentes et aspides) non occident, neque non ce-
bunt Christianis in Ecclesia: licet enim videantur
eis nocere, tamen revera non nocent; sed eos
exercerent, et in doctrina de virtute crescere fa-
ctum.

QUIA NEPLA EST TERRA SCIENTIA DOMINI, —
cognitione Dei: hoc est quod ait Psalms, Psalm.
vii: In omnem terram exiit sonus eorum, » Ita S. Hieronymus, S. Cyrillus et alii. Porro &
quia significat mutationis hujus causam esse
scientiam Domini: hinc enim annos mutat et
mansueta: quis enim noscens serioce cogita-
tans Christum Deum humilem, mitem, pauperem,
solitorem, etc., non statim cristas, iras,
avaritiam, glau, etc? Ita qui serio ad Christum
convertantur, cum ante crudelitate essent leones,
voracitate lupi, veneno reguli, fium
manusutus igni, sobrietas hudi, candore vi-
tuli: hinc est admiranda Evangelii vis, quod fieri
animos perdet. Inepte colligunt ex hoc loco
Lutherus et Ecolampadius licet laicos et idiotis
sacra Scriptura cognitione et explicacione
profileri: hinc enim scientia non est doctrina
doctorum, sed disciplina fidelium, quam ipsi ut
discipuli huiusc et augere debent per instructio-
nem et predicationem Apostolorum et Doctorum.
Scientia ergo haec est fides in Christum, quam
habent omnes Christiani, in qua tamen crescere
et perfici debent audiendo doctiores se.

Sicut AQUÆ MARIS OPERIENTES, — sollicit terram aliquam, q. d. Sicut aquæ maris exundantes, ter-
ram vicinam occupant et operient: sic Ecclesia
toto orbe et in omni terra dispersa, doctrina
predicationis Evangelicæ inundabit et operie-
tur. Ita S. Augustinus, lib. De Unitate Eccles. cap.
vii, et Eusebius, lib. II Demonstr. iv; aut ut Gue-
vara in Habacuc II, q. d. Sicut mare tellurem cingit et ambit, ita et fides Deique cognitio totum
orbem amicit.

Carpit hic nostrum Interpretem Forerius: ne-
gal enim ex Hebreo verti posse, « aquæ maris
operientes, » quia, inquit, in Hebreo dicendum
fuisset קְנֵתָם camme latim, in regimine; jam
autem habetur in statu absoluto, קְנֵתָם cam-
ma latim, id est sicut aquæ mare operientes. Ve-
rum respondeo: Familiaris est Hebrei enallage
casum, aquæ ac modorum et temporum; sepe
enim ponunt statum absolutum pro regimine,

sive nominativum pro genitivo, et vice versa,
Unde et Leo Hebreus hic verit, sicut aquæ maris
operientes.

Fateor tamen proprie veriti possit cum Septuaginta, Pagnino, Forerio et Vatablo, «cut aqua
mare operientes, ut mare ponatur pro alveo, vel
crateris maris, q. d. Sicut aquæ operient alveum
maris, aut etiam superficem mari cum exes-
tant, sicut aqua vel vinum operit craterem, cum
est super plenus est, et supererillit: sicut etiam co-
gnito Dei in lege nova exuberat, et super omnes
funditur. Simili enim modo ab Habacuc, cap. II,
14: «Quia repletum terra, ut cognoscant glo-
riam Domini, quasi aquæ operientes mare, » hebreo
כְּנֵתָם קְנֵתָם al haian, id est super mare, id est
sicut aquæ copiose et fluctus existant et chal-
lidunt super mare, ut superefflant, et terras vicinas
inundent et obruant. Ita Theophilus ibidem et Guevara. Tertio, idem Guevara ibidem verit,
sicut aquæ et mari operientes (ut οὐ ponatur pro τῷ
mino), id est veluti si mare redundaret, ut operi-
ret terram, sicut in diluvio accidit, et alias saepe.
Nam Pyrrhem et Antissam circa Meadum Pontus
abstulit; Elencus quoque et Buram in sinu Cerni-
thio, quoque in alto vestigia existit suo aero
testatum Plinius. Atlantis insulam mare sorbit,
et, si credimus Platoni, quidquid contegit Atlanti-
cum mare, olim insula fuit.

10. IN DIEILLA, RADIX JESSE, QUI STAT IN SIGNUM
POPULORUM, IPSUM GENITES DEPRECABUNTUR. — Est
hebreus, quem Latine ita clare exprimas,
erit radix Jesse stans in signum populorum, vel, ut
Vatablus, tunc usi venet, sed radicem Jesse quo
stat in signum populorum, genites quoque requirant.
Nota primo: Radix Jesse vocatur surculus ex
radice Jesse natus, puta Christus: hinc ait qui,
non que, qui transit a typō ad antitypum, scilicet
a radice ad Christum.

Secundo: Hebrei repetunt idem, ponendo pro
nomen demonstrativum vel relativum simul cum
suo antecedente, ut « radix Jesse et ipsum, »
ideoque & radix ponitur in nominativo abso-
lute, quia sequitur accusativus ipsum, quem
possit verbum deprecabuntur; sufficeret enim dicere: « Radicem Iesse gentes deprecabuntur. »
Psalm. x, 4, dicitur: « Dominus in celo sedes
ejus, » id est Dominus sedes est in celo. Tertio,
signum, hebreo est קְנֵתָם nes, id est vexillum,
quo significatur Emmanuel regis imperatorum,
qui elebat vexillum, ad quod omnes gentes
confluent. Sensus ergo est, q. d. Cum ita predi-
cabitur Evangelium, ut dixi, tunc surculus iste
et radice Jesseana germinans, puta Christus, ex-
tatu in cruce, ibique erectus in vexillum, om-
nes, tam Iudeos quam Gentes, trahat ad se et
sua castra, ut illum requirant, in eum sperent,
eiusque opem invocent, quia hostes suos, diabolus,
peccatum, carnem et mundum devinentur.
Hoc est quod ait Christus, Joan. cap. XII, vers. 32:
« Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad

me ipsum. Ita S. Hieronymus, imo S. Paulus,
Rom. xi, 12. Vide ibi dicta (1).

Et ERIT SEPULCRUM EIUS GLORIOSUM. — Quia de
signo crucis, quod infame erat, egit Propheta;
hinc hanc infamiam abstergit dicens, quod cruci-
fixus Christi ducus nostris sepulcrum erit glorio-
sum Hebreo est, et erit regnes eius gloria. Jam
per requiem accipi potest quidquid Christi mor-
tem conseculum est, id Sanchez. Nam primo,
mors Christi fuit gloria, quia eam terre motus,
lapidum crepus, et oculi luctus solisque eclipsis
honestarunt. Secundo, resurrecio Christi fuit glo-
ria. Tertia, nominis ejus ante despecti mira-
facta est exaltatio. Unde Septuaginta verlant, et
erit regnes ejus honor. Quarto, sepulcrum ejus fuit
gloriosum, quasi dies: Regnes Christi a la-
bore et morte, et id quod opprobrii crucis et
mortis successit, ut sepulcrum, nominis exaltatio,
resurrecio, triumphus, gloriosa fuerunt. Quarto,
Chrysostomus, homil. Quid Christus sit Deus, diserte docet, quod Christi passio, crux,

Rursum regnes haec est Ecclesia, ejusque Sa-
cra missa, maxime Eucharistia, in qua Christus
requiescit, que vere gloria est; unde Chaldeus
verit, et erit locus mansuus ejus in gloria.
Anagogie, regnes, id est beatitudi Christi,
ejusque fidelium, erit gloria colestis. Ita S. Basili-

sepulcrum, omnesque ignorantes post requiem,
id est mortem, in gloriam et triumphum sunt
versi, quod S. Augustinus, lib. I De Consensu
Evangelist. cap. xxxi, ostendit fuisse insolubile
divinitatis.

Mystice, erit regnes ejus gloria, id est Christus
post mortem requiescat, et gloriatus erit in uni-
mis credentium, inquit S. Hieronymus et Cy-
rillus. Unde sequitur: « Et erit in die illa: Adi-
ciet Dominus, etc., ad possidendum residuum
populi sui. »

Rursum regnes haec est Ecclesia, ejusque Sa-
cra missa, maxime Eucharistia, in qua Christus
requiescit, que vere gloria est; unde Chaldeus
verit, et erit locus mansuus ejus in gloria.

Anagogie, regnes, id est beatitudi Christi,
ejusque fidelium, erit gloria colestis. Ita S. Basili-

per regnum Noster optimo accepit a se-
pulcrum, ut ibi enim post vita labores et agones

Sepulcrum autem Christi fuisse gloriosum patet
primo, ex terra motu et resurrectione Sanctorum,
que ex morte Christi jamjam sepelebant secuta
est, Matth. xxvii, 51.

Secundo, quia S. Helena sepulcrum Domini ma-
gnificissimum templo exornavit, in quo postea

Codfridus Bellonus recuperator Terra sancte,
et primus Hierosolymæ rex, ac deinceps omnes
ali Hierosolymæ reges sepolti sunt, utt Wilhelmus
Tyrus in Historia bellorum testatur: unde etiam
ibidem nobiles decorantur titulo Equorum,
suntque Equites Aurati, teste Adrichomio, pag.
177.

Tertio, quia a multis seculis etiamnum ad se-
pulcrum Domini, licet inter medios Turcas situm,
celeberrima est fidelium ex toto orbe peregrinatio,
ad quos recipiendos Franciscani Patres suum
ibi semper habent Patriarcham, et sui ordinis
perpetuum residentium: nec Turca, licet infensus
Christianis, unquam illud revertere ausus est, licet
Pontificis se facturum minatus sit, nisi ipse co-
geret Emmanuel regem Lusitanie indicauit ex-
ditionem dimittere; sed partim ob lucrum et
vestigia, quod peregrinantes percipit, partim
ex reverentia et metu, ne Deus hoc ejus sacri-
pium puniat, haecne minas hasce exequi non
sustinet, uti Osorius et alii narrant.

Quarto, quia ibi multa facta sunt et fuit mira-
cula: nam peccatores converuntur, daemones
fugantur, morbi curantur; testis est S. Augustinus,
lib. XXII De Civit. cap. viii. Unde ibi Maria
Egyptiana peregrinatrix conversa est, indeque iuit in
cremum, ubi 47 annos sine cibo in oratione et
lacrymis sanctissimam egit vitam: testis est Zozimus
oculatus testis, qui ejus Vitam scripsit.

Narrat Sophronius in Prato spirit., cap. XLVIII,
Cosmianum uxorem Germani patrici, heresi Se-
veri infectam, adisse sepulcrum Domini; sed a
B. Virgine apparente fuisse repulsam, ne illud

Sepul-
cri
Christi
Primus
Secondus

Tertia

Quarta
Miracula
sepul-
cri
Christi
Secondus